

Richard Almind/Henning Bergenholtz

Klæder skaber folk: Om layout i ordbøger*

Abstract

Advertisements for dictionaries usually comment on the amount of information given, but few if any give any notion to the layout of the product. What fonts are used what is the paper quality, and binding? We assume that the layout of a dictionary is quite important for the dictionary user, and we are therefore convinced that the lexicographer (who has to know about the needs of the dictionary user) should be more in control of the layout of his dictionary. With today's desktop publishing tools at hand the gap between printer and editor has lost some of its width and this calls for increased cooperation between the two. In this article we will try to prove this by examining and criticising a number of existing dictionaries and by giving some clues as to how layout can be like; The latter is exemplified by extracts from a few new dictionaries.

1. Indledning

Når et ordbogsforlag i sine reklamebrochurer fremhæver sit produkts fortrin, peges der ofte på den store mængde af ordbogsartikler og/eller mængde af enkeltinformationer under de enkelte opslagsord. Det er meget sjældent, at en læsevenlig tryk kvalitet, en holdbar indbinding eller papirkvaliteten bliver nævnt af forlaget selv. Denne vægtning i deres reklamer hænger ikke nødvendigvis sammen med en manglende interesse for ordbogens layout, men snarere med forventningen om, at et brugervenligt layout ikke er et væsentligt salgsargument. Om denne holdning modsvares af forlagenes bruger- og køberundersøgelser (som bliver gennemført, men bevares som forlagshemmeligheder), kan vi ikke vide. Vores egen erfaring er, at der findes ordbøger af høj kvalitet, som har et så uroligt læsebillede og en så lille skrift, at brugen er vanskeliggjort, jfr. fx følgende uddrag fra DUDEN-DUW:

Duden-DUW

---

* Vi takker Hans-Kristian Mikkelsen, Svend Tarp, Ole Lauridsen (alle Handelshøjskolen i Århus) og Jørn Bergmann, AKA-Print Århus for konstruktiv kritik af det første udkast til denne artikel.

Ordbogsrecensenter viser en lidt større interesse for layout. I Ripfel 1989 beskrives således i alt 736 recensioner af fem ensprogede tyske ordbøger. De enkelte bedømmelser i disse anmeldelser bliver fordelt på 15 hovedområder, bl.a. "Qualität der Darstellung des Wortschatzes und anderer Wörterbuchteile", som også omfatter delområdet "Austattung" (layout i videste forstand). Af det samlede antal kvalitetsbedømmelser udgør udtalelser om layout 10%, heraf er 8 1/2% positive og 1 1/2% negative. Vi vil selv bedømme de nævnte ordbøger mere negativt mht. layout, sml. kritikken af DUDEN-DUW i Bergenholtz/Mugdan 1986,10 og 1986,84 med de af Ripfel 1989,129 undersøgte fagrecensioner¹.

Et gennemsyn af citater fra de undersøgte anmeldelser i Ripfel 1989 viser, at deres henvisninger til layout er ret almene, det gælder særligt for de positive bedømmelser:

"eine klare drucktechnische Durchgestaltung" (1989,164)

"es ist übersichtlich und gut lesbar" (1989,178)

"sehr schöner Druck" (1989,228)

De negative udsagn bliver givet med noget mere præcise begrundelser:

"der kleine Druck macht manchen Benutzern Schwierigkeiten" (1989,143)

"etwas Äußerliches stört sehr: es ist auf zu dickes, grobes Papier gedruckt" (1989,143)

"die halbfetten Stichwörter sind oft schwer zu lesen, weil die Buchstaben zu dicht stehen" (1989,155)

Det er påfaldende, at de "journalistiske" recensioner ifølge Ripfels beregninger er lidt mere kritiske mht. layout end recensionerne skrevet af og for fagfolk. Vi formoder, at denne forholdsvis ukritiske holdning vil ændre sig hos de mange lingvister, der i disse år værner sig til brugen af egne computere med tekstbehandlingsprogrammer, hvormed de som ved WordPerfect kan løse opgaver, så de i kvalitet ligger tæt op ad Desktop Publishing programmer. Sådanne tekstprogrammer har allerede ført til en forskydning af opgaver ved publiceringen af videnskabelige arbejder fra typografer i et trykkeri til videnskabsmandens skrivebord. For leksikografien har denne udvikling den fordel, at leksikografen i en tidligere fase af forberedelsen af en ny ordbog i højere grad bliver inddraget i fastlæggelsen af ordbogens layout. Under forudsætning af leksikografers interessere for layout kunne denne mulighed føre til en forbedring af den hidtidige praksis, hvor den typografiske udførelse ikke altid har taget hensyn til en ordbogs særlige behov.

---

¹ Den nye udgave af den ordbog (MUNKSGAARD TYSK) har et langt mere læsevenligt layout med en større punktstørrelse og en større afstand mellem spalterne.

2. Kritisk gennemgang af tosprogsordbøger

2.1 WARRERN

Forskellige faktorer bidrager hver for sig og i fællesskab til et uroligt læsebillede:

WARRERN med top af side

1. Siden har for meget luft, eller sagt på en anden måde, der er for meget "white space". Dermed menes ikke kun luften uden om selve tekstblokken, men også den luft, der er imellem de enkelte linier (skydning) og mellem hvert ord, og også mellem de enkelte bogstaver.

For at finde den rigtige balance mellem tekst og luft er man nødt til at skabe et kompromis mellem omfanget af publikationen (antal sider) og det format, den i sin endelige udformning vil få. HERMES blev i begyndelsen skrevet i en punktstørrelse på 12 (Times) og en skydning på 20% relativ til fontstørrelsen, altså groft regnet en skydning på 13 punkt, men ofte også mere, hvis man skiftede font eller hvis man lavede en fodnoteangivelse. En skydning på 13 gav altså groft sagt 1 punkt luft for hver linie - lidt mere mellem hvert afsnit - hvorfor skrifttætheden blev temmelig stor; man siger i den sammenhæng at siden blev "sort". Sammenligner man med dette nummer af HERMES, vil det fremgå, at bogstaverne har fået mere luft at ånde i. Det blev opnået ved, at man satte punktstørrelsen ned til 11 punkt, men bibeholdt en skydning på 13 (notationen er 11/13 - udtales "11 over 13"). Desuden blev linierne mere fastlåst, idet det blev besluttet at gøre skydningen absolut i forhold til linien. Disse ændringer gjorde, at teksten - i forbindelse med den valgte skrifttype - blev lettere at læse. Denne løsning har den fordel, at man har opnået en højere typografisk kvalitet uden samtidig at måtte forøge antallet af sider.

2. Skrifttætheden kunne være blevet lidt højere, hvis man havde lavet en mere omfattende orddeling. Den ringe brug af orddeling gør teksten usammenhængende, gør afstanden mellem sammenhængende ord er for stor, se fx *nuclear fuel* og *atomic structure* under sublemmaerne **atombændstof** og **~bygning**.

3. Den halvfede skrift har normalt den funktion at henlede læserens opmærksomhed på et væsentligt tekstelement. I dette tilfælde udgør den halvfede skrift mere end 40% af teksten, hvorved denne form for fremhævelse af nøgleord mister sin effekt. Til sammenligning vises her et afsnit fra GUBBA, som principielt har den samme opbygning som WARRERN, men pga. de længere ordbogsartikler har en relativ mindre andel af halvfed skrift.

GUBBA

4. Indrykning af lemmaet svarer til indrykningen af afsnit i romaner og aviser, men gør det sværere for ordbogsbrugeren i en fart at finde det søgte stikord, da lemmaet således skjules i afsnittet og forsvinder i helheden. Det bevirker i forbindelse med den halvfede skrift, at brugeren har svært ved at finde indgangslemmaet, som normalt vil være lettere at få øje på, hvis det i forhold til resten af artiklen bliver rykket mod venstre. Hvis et forlag måtte mene, at en afsnitsmarkering af den art er for pladskrævende, så vil vi gerne påpege, at en lige venstre rand vil være at foretrække frem for en indrykning mod højre.

5. Spalterne flyder sammen. Grunden dertil er ikke kun, at der er for lidt plads imellem dem, men også de allerede nævnte punkter i fællesskab (for meget luft og for meget halvfed skrift). En lodret skillelinie ville være en mulighed for en grænsemærkning mellem spalterne, hvis den smalle margen mellem spalterne af pladsmæssige grunde menes at være nødvendig.

6. Fonte kan deles op i to familier - serif og sans-serif. En serif font har foruden den lille forlængelse af bund og top af et bogstav også forskellig tykkelse på de horisontale og vertikale streger, som tegner bogstavet. En

sans-serif har ingen tværstreger i toppen og bunden af et bogstav og stregerne er desuden lige tykke over hele bogstavet. Times, som HERMES er skrevet i, er en serif font, mens Helvetica er sans-serif. WARRERN er helt igennem skrevet i en serif font, som skrevet med fede eller halvfede typer bliver meget bred. Man kunne med held her have skiftet mellem de to slags fonte og have brugt fx Helvetica til alle ord skrevet med fede typer, eller også helt holdt teksten i denne font, jfr.:

aspiratør (bryg) barley dresser.

(serif-eksempel (Times 10 punkt))

aspiratør (bryg) barley dresser.

(sans serif-eksempel (Helvetica 10 punkt))

7. Den anvendte tilde er meget pladskrævende og desuden for iøjnefaldende. Man burde have fundet en noget mindre tilde, eller måske have skrevet hvert sublemma helt ud, hvilket efter vor beregning ikke ville have forøget sideantallet væsentligt.

8. En tværstreg i toppen af siden virker som en naturlig grænse, der forhindrer øjet i at glide i uvæsentlige dele af teksten. Vi mener dog, at sideangivelsen skulle have stået i midten og angivelsen af første og sidste indgangslemma over henholdsvis den venstre og den højre spalte, hvor det dog kun er de første tre bogstaver af det respektive indgangslemma, der bruges.

9. Papiret er hvidt og giver et ubehageligt skær, der hurtigt virker trættende for øjnene. Den positive modsætning findes fx hos GYLDENDAL DA-TY, som gør brug af det mere matte scanplus-papir.

BLINKENBERG/HØYBYE

2.2 BLINKENBERG/HØYBYE

BLINKENBERG/HØYBYE har ry for at høre til de tosprogede ordbøger med det højeste leksikografiske niveau. I layout er der dog mulighed for en lang række forbedringer:

1. Hvor skrifttætheden i WARRERN er for lav, er den her for høj. Siden er blevet til en "blyørken", der fremstår med store, næsten sorte blokke. Man kan formode, at ønsket om at spare plads har været medvirkende til denne svært læselige løsning. Ønsket om at presse flest mulige informationer ind på den mindst mulige plads har muligvis også ført til valget af den utroligt smalle margen, der er mellem de to spalter. Man har ved hjælp af en skillestreg forsøgt at adskille de to spalter, men denne skillestreg forsvinder næsten helt i alt det "sorte" omkring den. En halv centimeter mere som skillerum mellem spalterne ville have gjort siden mindre tung og dermed lettere overskuelig.

2. Også i BLINKENBERG/HØYBYE har man holdt sig til en meget traditionel (serif) font, som i næsten et og alt mht. valg af skrifttype svarer til ældre danske ordbøger, fx IPSEN fra 1906. Desuden har man holdt sig til den almindelige typografiske tradition fra bøger og aviser med en indrykning af et afsnits første linie mod højre.

3. Papiret er endvidere af den kvalitet, der kaldes "glittet" eller "halvglittet". Det er en god kvalitet - tungt og holdbart, men giver desværre et genskær i øjet under stærk lyspåvirkning, fx en 60 W pære fra en skrivebordslampe. Dog må det nævnes, at papiret er holdt i en gullig farve, der gør, at man ikke generes for meget af genskæret, såfremt man holder sig fra direkte lyskilder.

2.3 GYLDENDAL DA-TY

Gyldendals røde ordbøger har på mange måder et mere brugervenligt layout end de hidtil nævnte ordbøger (se uddrag næste side):

1. Ordbogen har en lys og åben opbygning med en god udnyttelse af pladsen på siden. Spaltemellemrummet er i dette tilfælde optimalt, med hverken for lidt luft (så bogstaverne fra de enkelte spalter ville flyde sammen), eller for meget (så man ville spille plads og give læseren et uklart indtryk af sammenhængen inden for et afsnit ved skift fra den ene spalte til den anden).

2. Man har her valgt at lade lemmaet "hænge", dvs. rykket det mod venstre, hvilket vi anser for at være den optimale brug af indrykning. Det er her let at finde et nyt lemma, selv om man godt kunne have gjort det lidt

tydeligere ved at have rykket det et bogstav mere til venstre. Til gengæld er brugen af romertal til angivelse af sublemma (se fx *I. slynge* og *II. slynge*) ikke særlig hensigtsmæssig, hvis ikke også disse skrives med halvfed skrift eller rykkes ud til venstre. Det første ville være at foretrække for ikke at få en "flagrende" venstre side af spalten.

GYLDENDAL DA-TY

3. Skriftypen er sans-serif, som giver et lettere og lysere skriftbillede, end det er muligt med de fleste serif-typer. Som i BLINKENBERG/HØY-BYE har ønsket om at spare plads ført til valget af en lille skrifttype, som efter vor mening burde forhøjes med en punktstørrelse. Brugen af halvfed og kursiv er tilpas afbalanceret, ikke desto mindre kan ordbogen ikke frasi-ge sig en vis kompakthed og uoverskuelighed, især ved lange artikler, der fylder en tredjedel eller mere af en spalte. Det skyldes ikke så meget selve skriftypen, men mere det faktum, at man — sandsynligvis ud fra plads-hensyn — har ladet underafsnit (kendetegnet ved 2., 3. osv.) og efterføl-gende sublemmata fortsætte uden linieskift (et sådant linieskift ville ikke være særligt pladskrævende). Vi ville ligeledes foretrække en mere tilbageholdende brug af tilden (til angivelse af lemmaet i ordforbindelser). Irritationsmomentet ligger i, at ordbogsbrugeren ofte må lade øjet springe tilbage for at finde ud af, hvad det egentlig er for et ord eller en orddel, til-den står for.

4. Selve sidetallet er anbragt med beskedne typer i bunden af siden i ste-det for i toppen. Det er efter vor mening en fordelagtig løsning, da bruge-ren snarere har brug for tydelige henvisninger til ordet og ikke til siden. Hvad vi til gengæld finder overflødig, er det enkeltstående bogstav, som

skal angive, i hvilket område, rent alfabetisk, man i ordbogen befinder sig. Dette kunne man have undladt eller taget skridtet fuldt ud v.hj.a. "faner", som fx PORT-AL har gjort det:

5. Papiret er i GYLDENDAL DA-TY optimalt. Det brugte scanplus-pa-

PORT-AL

pir har en tilpas mat og øjenvenligt gullig tone, som ikke skinner i øjnene, når man bruger det under en skrivebordslampe.

2.4 GADS TYSK

Vores personlige favorit blandt de her behandlede tosprogsordbøger er GADS TYSK:

1. Denne ordbog hører til de mindre ordbøger, men dens layout kunne

GADS TYSK

måske også være et forbillede for større ordbøger. Den har — i modsætning til GYLDENDAL DA-TY — en passende skrifttæthed med så store bogstaver, at også folk med svagere øjne kan læse dem. Man har bestræbt sig på kun at holde de virkelig vigtige ting i halvfed, nemlig navnet på indgangslemmaet og visse ordforbindelser. Kursiv ser vi brugt ved ordklasseangivelserne og eksempelsætninger, mens den danske oversættelse er holdt i normalskrift. Der er brugt fontskifte, dvs. sans-serif til lemmaerne og serif til resten.

2. Brugen af det hængende lemma i første linie af et afsnit er fordelagtig for brugeren, hvis han hurtigt skal finde et ord, men man burde måske have rykket det en plads længere ud for at gøre søgningen endnu lettere.

3. Det eneste ankepunkt er toppen af siden, hvor vi finder en sideangivelse, der er holdt i en for tung skrift i forhold til vigtigheden af denne oplysning. Ligesom GYLDENDAL DA-TY har man i GADS TYSK valgt at give to slags henvisninger til mediostrukturen: både til stedet i alfabetet og til det første hhv. sidste ord på siden. Henvisningen til alfabetet for oven på siden kunne enten helt udelades eller i stedet erstattes af "faner".

3. Egne forslag

Der er ikke tvivl om, at leksikografer i de kommende år får en større indflydelse på valget af layout, end det hidtil har været tilfældet. Særligt ved mindre ordbøger udarbejdet af en enkelt leksikograf kan man gå ud fra, at denne i arbejdsprocessen vil fastholde sine leksikografiske data i et tekstbehandlingsprogram eller i en database, som igen forbindes med et layout-program. Vi har i løbet af det sidste år i vores eget leksikografiske arbejde og som en del af samarbejdet med kolleger på Handelshøjskolen i Århus udarbejdet layout-forslag til fem planlagte nye ordbøger.

Valget af computer til udarbejdelsen af et godt layout må nødvendigvis være betinget af brugervenligheden af samme. Vi kan på forhånd udelukke de store computere af mainframe-typen, da kun de færreste har adgang til dem, og selv da med stor sandsynlighed ikke vil finde et Desktop Publishing program (herefter DtP-program) i det pågældende systems repertoire. Det eneste alternativ til dette er derfor, som nævnt i begyndelsen af denne artikel, at benytte sig af de personlige computere (herefter PC'ere) til løsningen af de layout-orienterede problemer i forbindelse med udarbejdelsen af en brugervenlig ordbog.

Der findes en række mærker inden for PC-klassen af computere på markedet, de kan groft deles op i to grupper: på den ene side IBM-kompatible og på den anden ikke-IBM-kompatible. Blandt de sidstnævnte er i denne

sammenhæng den vigtigste Apples Macintosh computer, som mht. brugervenlighed og grafiske løsninger har vist sig at være IBM overlegen. Selve brugerfladen — konceptet — bevirker, at man, med Apples egne ord, kan lære at bruge computeren intuitivt i løbet af en time. Dens force er, at der fra begyndelsen er blevet lagt vægt på grafiske løsninger, hvilket er, hvad der er brug for i layout-sammenhæng. Det er et faktum, at programrører i hele verden har set, hvilke muligheder der ligger i maskinen, og mange vil påstå, at selve ideen med DtP blev født med Macintosh. WYSIWYG (What You See Is What You Get) er første gang blevet udnyttet fuldt ud på en Macintosh, og er siden blevet videreudviklet, så vi i dag kan sige, at forskellen mellem skærbilledet og det færdige resultat kun ligger i skriftkvaliteten.

Der findes et stort antal DtP-programmer, både til Macintosh og til IBM. Programmerne til IBM kræver et større kendskab til/øvelse i brugen af en computer, end man kan forudsætte hos de fleste leksikografer. De mest kendte DtP-programmer til IBM er nok "Pagemaker" og "Ventura Publisher". Førstnævnte kan også fås til Macintosh, hvor det er blevet forbedret på brugerniveau. Specielt fremstillet til Macintosh kan her nævnes to, nemlig "Ready, Set, Go!" (RSG) og "Quark XPress" (XPress). Begge har været brugt til at lave dette tidsskrift; første nummer blev sat med RSG, herefter er XPress blevet brugt. RSG befinder sig rent prismæssigt blandt de billigste DtP-programmer, men har den mangel, at den ikke accepterer "bløde" orddelinger, når den skriver ud — dvs. at man på skærmen kan have den rigtige orddeling, men at programmet ved udskriften kasserer egne orddelinger til fordel for printerens. Alene dette, og også den noget omstændelige måde, programmet skal bruges på, har gjort, at vi valgte at investere knap 10.000 kr. i et mere "professionelt" program: XPress. Her kan vi få den "bløde" orddeling til at virke både på skærmen og på printeren. Programmet kan orddele automatisk (det kunne RSG også), men gør det i reglen forkert, da det kun findes i en (europæisk) engelsk version — den danske version er dog på vej og skulle ved trykningen af denne artikel være på markedet.

En stor fordel ved at bruge DtP-programmer er, at man kan blande grafik og tekst sammen uden manuelt at skulle arbejde med saks og lim. Et billede eller en graf kan blive scannet ind og lagt direkte ind i tekstforløbet, så man kan få et forhåndsindtryk af det færdige resultat. Det sparer materiale og tid. Scannere er i løbet af de sidste par år blevet bedre rent teknisk og samtidig faldet i pris. Mange af de billeder, der scannes ind af en øvet operatør kan bruges direkte i det færdige forlæg uden efterredigering, og

skulle det ikke være acceptabelt, så er det dog en stor hjælp at man allerede i korrekturfasen kan se sine ideer på papir i en kvalitet, som langt overgår den sædvanlige skitse på lysbordet.

Som trykforlæg kan en laserprinter frembringe et skriftbillede, som vil kunne tilfredsstillende et ikke alt for kritisk øje. For rigtig at drage nytte af computerens akkuratessse og for at skabe et virkeligt godt forlæg til offsettrykkeren, bør man dog lade et firma - ofte trykkeriet selv - lave udskriften af det færdige dokument v.h.j.a. fotosatsmaskiner, fx en Linotronic eller Varityper. Disse maskiner er i stand til at placere punkter med en tæthed på 1800 dpi (dots per inches) mod laserprinterens 300 dpi. Dette reducerer laserprinterens, som vi hidtil har betragtet som en yderst tilfredsstillende løsning for udskrifter af høj kvalitet, til at have sin plads i korrekturfasen. Vi har for anskuelighedens skyld ladet denne del af Hermes blive trykt med et fotosatsforlæg - modsat de andre artikler, som er udskrifter fra en laserprinter.

De følgende forslag til layout er med en undtagelse ikke endelige, forfatterne til de enkelte ordbøger vil uden tvivl foretage ændringer i forhold til de her aftrykte versioner:

Denne ordbogsartikel er udarbejdet af Sandro Nielsen som prøveartikel

advokat *n*

1 **lawyer** *n*

[person med juridisk embedseksamen]
a lawyer is a person who practises law

■ I suggest you consult a lawyer

2 **solicitor** *n*

[E+W+S: =DK advokat men, kun med møderet for underretten] *a solicitor is a lawyer who prepares documents and has a right of audience in the lower courts*

■ traditionally, conveyancing has been the main fee-earner for solicitors ▲ få beskikkelse som *be admitted* ▲ blive frataget sin beskikkelse som *be struck off the Rolls*

= solicitor of the supreme court [officiel titel]

3 **barrister** *n*

[E+W: procederende advokat med møderet for alle domstole] *a barrister is a lawyer who has s right of audience in any court of law*

■ barristers can only be instructed by solicitors ▲ få beskikkelse som *be*

called to the Bar ▲ blive frataget sin beskikkelse som *be disbarred*

→ 5 counsel

⋮

9 **attorney-at-law** *n* {PL attorneys-at-law}

[US: professionstitel + generel betegnelse for advokat; E: ældre betegnelse for 'solicitor'] *an attorney-at-law is a member of the legal profession*

■ Michael Kuzak, attorney-at-law

= public attorney

≠ attorney-in-fact

⋮

13 **writer** *n*

[S: ældre betegnelse for 'solicitor'] *a writer is a lawyer similar to a solicitor in England*

■ the writers to the signet are the oldest body of law practitioners in Scotland

FORK. W.S.

= writer to the signet [officiel, sjældent brugt titel]

til en planlagt dansk-engelsk ordbog til det juridiske område aftaleret. Af de 13 punkter under *advokat* har vi af pladshensyn kun medtaget et udvalg, som indeholder alle de specialtegn for kollokationer, forkortelser etc., der måtte forekomme i ordbogen. Det skal siges, at selv om selve lemmaet har mange forklaringer knyttet til sig, så er de enkelte afsnit i artiklen relativt korte. Det stiller os over for det problem, at vi ikke er i stand til at give brugeren mulighed for ved første blik at identificere et afsnit. Problemet løses i dette tilfælde på to måder: For det første giver særtegnene for de forskellige informationstyper øjet henvisning til begyndelsen af en bestemt information. For det andet er spalten gjort forholdsvis smal; de enkelte afsnit fylder derfor for det meste to eller flere linier, således at hvert afsnit danner en blok.

Hvis man følger den argumentation op, kan der opstilles følgende hovedregel: Jo større tekstmængde i hvert afsnit, jo længere kan linierne blive. Denne regel kan dog ikke anvendes alment uden hensyntagen til skriftstørrelsen, da øjet vil "glide" under tilbageløbet fra højre margen, hvis en linie bliver for lang i forhold til skriftstørrelsen. Man kan løse problemet ved at lægge en større skydning ind mellem linierne, men man kan også gøre afsnittet smallere. Man ender derfor med et vist "gyldent snit", som består af et kompromis mellem på den ene side tekstmængden pr. afsnit, bogens format og dens tekstareal, og på den anden side den ønskede skrifttype, skriftstørrelse og skydning.

Hvad angår identifikationen af tekstens informationstyper, så stod valget her mellem enten at ombryde hele teksten, således at der opstod endnu flere små afsnit (dvs. ud over de allerede eksisterende også dem, som fremkom ved at lægge et lineskift ind de steder, hvor der nu er kursiv) eller også lade dele af teksten være skrevet i serif og andre i sans-serif. Alle ord skrevet med fede typer er næsten selvskevne til en sans-serif font, da de så ikke vil virke for brede (her Helvetica). Af samme grund har vi til den ikke-kursive skrift valgt en serif-font (Times). Da en computerfont som Helvetica umiddelbart synes større på tryk end Times, er de tekstdele, som er skrevet i Helvetica, blevet formindsket med et punkt; således undgås en "hoppende" linie og i stedet fås et roligere billede.

Denne ordbogsartikel er et forslag til en spansk verbalordbog, som er under udarbejdelse af Kjær Jensen, K.E. Kjær Madsen og Victoria Olivares. Bag valget af det foreslåede layout ligger følgende overvejelser: De enkelte afsnit er lange, der er derfor valgt en noget bredere spalte end ved det foregående forslag. I dette tilfælde havde man med kortere linier fået forholdsvis lange afsnit, hvor skiftet mellem kursiv og recte på de korte linier fører til et uroligt læsebillede. Med de bredere spalter kan man også tillade sig at bruge en serif-font, som af mange betragtes som en mere stilfuld skrifttype (her Times). Til lemmaet har vi derimod brugt Helvetica, som vi i fed eller halvfed skrift mere subjektivt anser for at være kønnere end Times.

abrir åbne <part> abierto

<Ø> Esta ventana no abre *Dette vindue kan ikke åbnes.* La puerta abre bien/mal *Det er let/vanskeligt at åbne døren.*

■ El tiempo está abriendo *Det er ved at blive godt vejr/ klare op.*

<do> Abrió la puerta con la llave *Han åbnede døren med nøglen.* El embajador abrió la exposición *Ambassadøren åbnede udstillingen.*

▲ un cajón *en skuffe*, la tapa de una caja *låget på en kasse*, un libro *en bog*, un paraguas *en paraply*, un grifo *en vandhane*, una silla plegable *en sammenklappelig stol*, los ojos *øjnene*, una tienda *en butik*, una cuenta *en konto*, la frontera *grænsen*, una sesión *et mødet/ en forestilling*, las piernas *skræve*, una cremallera *lyne ned*, una procesion *gå i spidsen for en procesion*, el curso *begynde skoleåret*, un paréntesis *begynde en parentes*, una carretera *anlægge en vej (i vanskeligt terræn)*, un melón (fruta) *skære en melon op*, una ventana en un muro *lave et vindue i en mur*,

■ Una crisis abre nuevas perspectivas *En krise giver nye perspektiver*, fuego *åbne ild*, el baile *åbne ballet*, la boca *undre sig*, no la boca *ikke sige et ord*, el apetito *give appetit*, la curiosidad *vække nysgerrighed*.

<do/io> El portero le abre la puierta al

director *Portneren åbner døren for direktøren.* ¿Me abres? *Lukker du op for mig?*

■ La revolución le abrió los ojos a la realidad *Revolutionen fik ham til at indse, hvordan det forholder sig.* su pecho a alg. *betro sig til en*, los brazos a alg. *tage vel imod en.*

<a> vende ud imod *Las ventanas abren al jardín* *Vinduerne vender ud mod haven* [samme betydning som *sobre la calle vende ud til gaden*].

● En un abrir y cerrar los ojos *i en håndevending*.

= destapar, descubrir, [om vejr, hemmelighed] aclarar.

cerrar, cubrir, tapar, [om udstilling] clausurar.

abrirse <refl.>

No se abre nunca conmigo (fig.) *Han åbner sig aldrig over for mig.*

■ camino *bane sig vej (med besvær)*

abrirse <medial>

La puerta se abre *Døren går op.*

Se abren ostras *Østers åbnes.*

▲ Se ha abierto la herida *Såret er brudt op.* buenas ocasiones *komme (gode tilbud)* las flores *folde sig ud (blomster)* la tierra *slå revner (jorden)* grandes posibilidades *vise sig (store muligheder).*

Flertallet af ordbøger har som udkastet til Torben Henriksens spansk-danske juridiske ordbog en blanding af korte og lange afsnit. Denne ordbog er dog forskellig fra de fleste ordbøger, idet den ikke gør brug af specialtegn ud over lighedstegn for at angive synonymi og en pil som henvisning til et andet lemma. Som skrifttype har vi valgt sans-serif til fed skrift (Helvetica) og serif (New Century Schbk) til resten. Desuden er der blevet brugt to forskellige punktstørrelser for at opnå en regelmæssig bogstavstørrelse. Skydning er også her reduceret til et minimum med to punkt liniemellemrum mellem de enkelte afsnit.

F.A.B./f.a.b. fob/frit om bord
= f.o.b./F.O.B./fob/FOB/franco a bordo

fábrica, en/de/ex ab fabrik
= fábrica, franco (en)

fábrica, franco (en) ab fabrik
= fábrica, en/de/ex

fabricación, dedicarse a la drive fabrikation/fabrikationsvirksomhed

factor *subst.* forretningsfører; direktør; factoringfirma/factor

factor, el cliente del (factor-)klienten/(factor-)kunden

factor, contratar los servicios de/contratar con un træffe/indgå aftale med et factoringfirma/entrere med et factoringfirma/indgå i et arrangement med et factoringfirma/tilslutte sig et factoringfirma

factor todos sus créditos el cliente, ceder al overdrage alle sine fordringer til factor (: factorklienten)

factor exportador eksportfactor

factor importador importfactor

factoring factoring

factoring, comisión (de) factoringprovision

factoring, contrato de factoringkontrakt/facto-

ringaftale

factoring, operación de factoringarrangement

factoring, sociedad factoringselskab

factura comercial handelsfaktura

facultad beføjelse/bemyndigelse/myndighed; ret [i bet. det at have en ret]; rettilighed; evne [i bet. beføjelse]; åndsevner ["facultad" i plur.://fornuft

facultad para hacer algo, conferir/conceder give beføjelse/bemyndigelse/myndighed/ret til noget

facultad para algo, tener være beføjet/berettiget/ bemyndiget til noget/have ret til noget = facultado para algo, estar/autorizado para algo, estar

facultades, actuar alg. dentro de los límites de sus handle inden for rammerne af sine beføjelser (: en person)

facultades, excederse de sus overskride sine beføjelser
= facultades, traspasar sus

facultades, exceso (en el ejercicio) de overskridelse af beføjelser; misbrug af beføjelser

facultades mentales, encontrarse en pleno goce de sus være i stand til at handle fornuftsmæssigt/være i besiddelse af fornuftens brug/have evnen til fornuftsmæssigt at råde

Det vanskelige ved denne tekst var at finde en tilpas bred spalte til teksten. Den valgte spaltebredde fører til, at de fleste afsnit består af mindst to linier. Sådanne forholdsvist små spalter kunne muliggøre en trespaltet ordbog. Normalt er trespaltede ordbøger ikke at anbefale - de har en tendens til at blive uoverskuelige, særligt hvis de som fx den nævnte DUDEN-DUW har en kompliceret opbygning, tynget af specialtegn, fontskifte, skift mellem kursiv, fed o.lign. som henvisning til forskellige informationstyper.

Ikke desto mindre viser det følgende forslag, at det kan lade sig gøre at frembringe et roligt skriftbillede også med tre spalter. Det skyldes bl.a. ordbogens tilbageholdende brug af specialtegn. Men den samlede sidebredde går alligevel ud over et handy format, fx går tre spalter ud over sidebredden i dette tidsskrift og må derfor afbilledes særskilt. Alene derfor må valget af to eller tre spalter tage hensyn til brugergruppen og brugersituationen. En ret bred ordbog passer fx dårligere i en skoletaske, dokumentmappe el.lign. og vil derfor egne sig dårligere til studiebrug.

F.A.B./f.a.b. fob/frit om bord
= f.o.b./F.O.B./fob/FOB/franco a bordo

fábrica, en/de/ex ab fabrik
= fábrica, franco (en)

fábrica, franco (en) ab fabrik
= fábrica, en/de/ex

fabricación, dedicarse a la drive fabrikation/fabrikationsvirksomhed

factor subst. forretningsfører; direktør; factoringfirma/factor
factor, el cliente del (factor-)klienten/(factor-) kunden

factor, contratar los servicios de/contratar con un træffe/indgå aftale med et factoringfirma/entrere med et factoringfirma/indgå i et arrangement med et factoringfirma/

tilslutte sig et factoringfirma
factor todos sus créditos el cliente, ceder al overdrage alle sine fordringer til factor (: factorklienten)

factor exportador eksportfactor

factor importador importfactor

factoring factoring

factoring, comisión (de) factoringprovision

factoring, contrato de factoringkontrakt/factoringaftale

factoring, operación de factoringarrangement

factoring, sociedad factoring-selskab

factura comercial handelsfaktura

facultad beføjelse/bemyndigelse/myndighed; ret [*i bet. det at have en ret*]; rettighed; evne [*i bet. beføjelse*]; åndsevner [*"facultad" i plur./for*nuft

facultad para hacer algo, conferir/conceder give beføjelse/bemyndigelse/myndighed/ret til noget

facultad para algo, tener være beføjet/berettiget/ bemyndiget til noget/have ret til noget

= facultado para algo, estar/ autorizado para algo, estar

facultades, actuar alg. dentro de los límites de sus handle inden for rammerne af sine beføjelser (: en person)

RAKIBOLANA MA-AL, den sidste ordbog i rækken af forslag, har i de sidste to år gennemgået en række forandringer på layout-stadiet. Vi gengiver her den endelige udformning (se næste side).

Problemet var her ligesom i den foregående ordbog at frembringe et roligt skriftbillede på trods af artiklernes forskellige længde. Ordbogen er skrevet helt i Helvetica, størrelsen er 9 punkt. Helveticas særpræg som en enkel og meget klar skrifttype kunne i denne sammenhæng bruges universelt, da såvel ordbogens som ordbogsartiklernes opbygning er enkel og velstruktureret. Skriftstørrelsen skulle være tilstrækkelig stor til, at også folk med svagere syn kan læse den.

bà¹ *a.* → oroka

bà² *a.* [mozika] **Takt** *m* <tsy misy mr>

Sie wiegte sich beim Tanz im Takt.

▲ *manome, mitazona, manova ba* den Takt angeben, halten, wechseln

bà³ *a.* **Gestrick** *n*

▲ *ba maivana, loadoaka, elastika* ein leichtes, poröses, elastisches Gestrick

Wollknäuel *m* <mr >

bà⁴ *a.* **Strumpf** *m* <mr e>

Bei dieser Hitze trage ich keine Strümpfe.

▲ *ba lava, fohy, tena manify* lange, kurze, hauchdünne Strümpfe; *manao ba* Strümpfe anziehen

Socke *f*

Die Farbe der Socke sollte in jedem Fall dunkler sein als die des Anzugstoffs.

▲ *ba mafana, natao, landihazo* warme, gestrickte, baumwollene Socken; *ma-*

nao, manampina, manasa ba Socken anziehen, tragen, stricken, stopfen, waschen

bababàba *a.* **Jammergeschrei** *n*

▲ *babababa mafy* ein lautes Jammergeschrei

babakòto *a.* **Lemurenart**

babangòana *p.t.* [trano] **leer** *Adj*

Das Zimmer mit den alten Möbeln stand leer.

= leerstehend

voll

babèna *mt.ih.* **auf dem Rücken getragen werden, auf dem Rücken tragen**

bàbo *a.* **Kriegsgefangene** *m/f* <mpamaritoetra lasa anarana → § 2.1.11>

babòina *mt.ih.* **gefangengenommen werden, gefangennehmen** *V* <nimmt gefangen, nahm gefangen, gefangengenommen> <+ako>

4. Klæder skaber folk — folk skaber klæder

Som konklusion på denne artikel vil vi anføre, at ordsproget "klæder skaber folk" i leksikografisk sammenhæng burde vendes om; klæderne er jo snarere indbindingen, farven på omslaget og evt. guldtryk på sidernes kant. "Folk skaber klæder" ville have passet mere til temaet i dette bidrag, hvor vi har diskuteret layout i ordbøger ud fra ordbogsskaberens synsvinkel, når denne pga. den tekniske udvikling bliver tvunget til at tage stilling til, hvilken layout-iklædning der vil være mest fordelagtig for forskellige ordbogstyper og dertil hørende brugertyper.

Litteratur

- Bergenholtz, Henning/Mugdan, Joachim: Der neue "Super-Duden" - die authentische Darstellung der deutschen Gegenwartssprache?; i: *Studien zur neuhochdeutschen Lexikographie VI, 1. Teilband*, hrsg. von Herbert Ernst Wiegand. Hildesheim/Zürich/New York 1986, 1-149. (= *Germanistische Linguistik 84-86* 1986)
- BLINKENBERG/HØYBYE = *Dansk-fransk ordbog*. Grundlagt af Margrethe Thiele. Tredje reviderede og forøgede udgave. Bd.1 A-F 1975, bd.1.2 G-L 1976, bd.2 M-Sla 1976, bd.2.2 Sla-Å 1977. København: Nyt Nordisk Forlag/Arnold Busck 1975-1977.
- DUDEN-DUW = Duden. *Deutsches Universalwörterbuch*. Hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter der Leitung von Günther Drosdowski. Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut 1983.
- GADS TYSK = *Gads tysk, tysk-dansk dansk-tysk ordbog*. København: Gad 1987.
- GUBBA = Wilhelm Gubba: *juridisk ordbog dansk-tysk*. 2. udgave. Mårslet: W.Gubbas Forlag 1984.
- GYLDENDAL DA-TY = Egon Bork: *Dansk-tysk Ordbog*. Grundlagt af Ernst Kaper. Ottende gennemreviderede udgave, 6. oplag. København: Gyldendal 1986.
- IPSEN = P.L.Ipsen: *Tysk-Dansk Ordbog*. Første Del A-N, anden Del O-Z. København: Gyldendalske Bøghandel/Nordisk Forlag 1906.
- MUNKSGAARD TYSK = *Munksgårds Tysk Tysk Ordbog / Duden. Deutsches Universalwörterbuch*. 2. völlig neu bearb. Aufl. Hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter der Leitung von Günther Drosdowski. København: Munksgaard / Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut 1989.
- PORT-AL = [Udo Schau:] *Dicionário de Alemão-Portugês. Dicionários "Editora"*. Porto: Porto Editora 1983.
- RAKIBOLANA MA-TY = *Diksionera Malagasy-Alemanina*. Nataon'i Henning Bergenholtz miaraka amin'i Suzy Rajaonarivo, Rolande Ramasomanana, Baovola Radaniela sy Jürgen Richter-Johanningmeier, Eckehart Olszowski, Volker Zeiss, ary Hantanirina Ranai-voson, Nicole Rasoarimanana, Raymonde Ravololomboahangy sy Mavotiana Razafiarivony. Antananarivo: SME (i trykken).
- Ripfel, Martha: *Wörterbuchkritik. Eine empirische Analyse von Wörterbuchrezensionen*. Tübingen: Niemeyer 1989. (= *Lexicographica. Series Maior* 29)
- WARRERN = Allan Warrern: *dansk engelsk teknisk ordbog*. 6. udgave, 2. oplag. København: Clausen bøger, Aschehoug 1986.

